

УДК 338.43
№ держреєстрації
0111U004330

Національна академія аграрних наук України
Національний науковий центр
"Інститут механізації та електрифікації сільського господарства"
Відділ промислового овочівництва
08520, смт Борова Фастівського р-ну Київської обл.

ЗАТВЕРДЖУЮ
Директор ННЦ "ІМЕСГ"
_____ академік В.В.Адамчук

20.11.2012.

З В І Т

ПРО РЕЗУЛЬТАТИ НАУКОВО-ДОСЛІДНОЇ РОБОТИ

**За завданням 17.02.00.14.Ф. Формування та розвиток ринку наукоємної
продукції в овочівництві
(завершений)**

Керівник НДР:
кандидат екон. наук

ПЕРЕПЕЛИЦЯ Н.М.

Результати досліджень розглянуті і схвалені
науково – технічною радою ННЦ "ІМЕСГ" з
проблем техніко-технологічного
забезпечення виробництва продукції
рослинництва і тваринництва
___ листопада 2012 р.

Голова
науково – технічної ради
М.І. Грицишин

СПИСОК АВТОРІВ

Керівник та виконавець НДР:

Перепелиця Н.М.

РЕФЕРАТ

Звіт про НДР - 57 стор., 4 табл., 1 діаграма, 1 схема, 51 джерел.

Об'єктом досліджень є формування та розвиток ринку наукоємної продукції в овочівництві України.

Мета даного дослідження:

Розробити теоретичні засади і практичні рекомендації щодо вдосконалення організаційно-економічного механізму формування ринку наукових розробок в галузі овочівництва і баштанництва шляхом вивчення та аналізу його кон'юнктури, співставлення та розрахунку оптимальних показників, що характеризують ринкову ситуацію, поліпшення інфраструктури та визначення перспективних напрямів розвитку наукоємного ринку, а також вдосконалення ліцензійних відносин його суб'єктів.

В результаті цього річного дослідження обґрунтовано теоретико-методологічні засади дослідження стану та розвитку умов функціонування ринку наукоємної продукції в аграрному секторі, визначено товарні форми наукової продукції в галузі овочівництва, які виступають об'єктами виходу на ринок та здійснено аналіз кон'юнктури ринку наукоємної продукції.

Визначено основні суб'єкти ринку наукоємної продукції в аграрній сфері, і за результатами вивчення та співставлення кількісного та якісного складу учасників ринку насіння овочевих культур проведено аналіз сучасного стану наукоємної сфери сільського господарства України, зокрема в галузі овочівництва.

Визначено, що отримання охоронного документу в державному Департаменті інтелектуальної власності України є проміжним етапом виходу на ринок наукоємної продукції, що свідчить про готовність наукової розробки до впровадження, тобто перетворення на інновацію. Здійснено аналіз динаміки надходження заявок та видачі патентів на винаходи та корисні моделі у галузі сільського господарства.

Ключові слова: наукоємна продукція, ринок наукоємної продукції, інноваційна діяльність, овочівництво, насінництво.

З М І С Т	
	Стор.
В С Т У П	5
1. ЛІТЕРАТУРНИЙ ОГЛЯД	6
2. МІСЦЕ, УМОВИ ТА МЕТОДИКА ПРОВЕДЕННЯ ДОСЛІДЖЕНЬ	15
3. РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕНЬ	20
3.1. Теоретико-методологічні особливості функціонування ринку науково-технічної продукції в аграрній сфері.....	20
3.2. Сучасний стан наукоємної сфери сільського господарства України.....	33
3.3. Основні проблеми та шляхи активізації наукоємного виробництва на сільськогосподарських підприємствах України.....	43
В И С Н О В К И	51
ПЕРЕЛІК ПОСИЛАНЬ	53

ВСТУП

На сучасному етапі розвитку національної економіки України стратегічним напрямом зростання ефективності виробництва виступає широкомасштабне застосування новітніх досягнень науки в сфері техніки, технології і організації виробництва з метою збільшення обсягів і покращення якості продукції. Можливості використання інновацій аграрними підприємствами в значній мірі низькі в наслідок впливу багатьох чинників: дефіцит фінансових ресурсів, різке підвищення цін на нові засоби виробництва, відсутність регулятивних механізмів, що сприяють активізації інноваційної діяльності в сільському господарстві.

Процес масового поширення наукоємної продукції в овочівництві може здійснюватись системно, безперервно і ефективно лише у тому випадку, якщо буде здійснюватися формування інфраструктури ринку наукоємної продукції. Нині інноваційна інфраструктура ще не досягла необхідного рівня розвитку, оскільки знаходиться лише на початковому етапі свого формування, її складові елементи розрізнені і функціонують хаотично. Тому проблема формування структури ринку інноваційної продукції овочівництва складна і багатоаспектна.

З погляду нашого дослідження для досягнення встановленої цілі необхідно забезпечити консолідацію науково-технічного потенціалу науково-дослідних установ, інноваційних структур та безпосередньо товаровиробників аграрного сектору економіки шляхом формування ефективної інфраструктури ринку інноваційної продукції овочівництва. Складові наукоємної інфраструктури повинні тісно взаємодіяти із сільськогосподарськими товаровиробниками з метою отримання зворотного зв'язку науки і виробництва, стимулюючи наукові установи здійснювати інноваційні розробки із високою практичною значимістю.

I. ЛІТЕРАТУРНИЙ ОГЛЯД

На сучасному етапі розвитку аграрної науки та економіки проблема формування основних засад функціонування та вдосконалення ринку наукової та науково-технічної продукції як одного із засобів забезпечення інноваційного розвитку агропромислового комплексу України є надзвичайно актуальною.

Дослідженню ринкових відносин в АПК присвячується значна частина наукових статей, монографій, наукових конференцій і т.д. Ці проблеми досліджували відомі українські вчені В.І. Власов, П.І. Гайдуцький, В.М. Геєць, Б.І. Данилишин, Т.Г. Дудар, М.Ф. Кропивко, В.В. Липчук, П.Т. Саблук, А.М. Стельмащук, М.Д. Янків та ін. У наукових виданнях вчені-економісти досить часто оперують термінами на кшталт „наукоємний ринок”, „наукоємність”, „наукоємна сфера”, „наукоємна продукція”, „наукоємне виробництво”. Проте, чітке визначення даних категорій в сучасній економічній літературі відсутнє і більшість авторів ототожнюють поняття „наукоємний” з „інноваційний” або „науково-технічний”.

Незважаючи на важливість і виняткове значення науково-технічного прогресу, його суттєвого впливу на прискорення розвитку суспільного виробництва, дослідженню безпосередньо проблем розвитку наукоємного ринку приділяється недостатньо уваги. Це зумовлює необхідність визначення його термінологічної бази, обґрунтування теоретико-методологічних засад формування та функціонування ринку, розробки організаційно-економічних механізмів трансферу наукоємної продукції з метою широкого практичного застосування інновацій та підвищення рівня наукоємного виробництва. Науково-теоретична та практична значимість зазначених проблем зумовила цільову спрямованість нашого дослідження.

Перш за все, необхідно визначитися з термінологією. В англійських джерелах слово «technology» вживається досить широко. В одних випадках воно відноситься до стану рівня розвитку техніки на якомусь етапі розвитку суспільства, в інших – до способу виробництва продукції, а також до галузі, що

виготовляє дану продукцію, а також до самої продукції. У нашому випадку під технологією розуміється сукупність методів і прийомів, що використовуються на всіх стадіях розробки та виготовлення певного виду виробів. А наукоємність – це один з показників, що характеризують технологію виробництва продукції та відображає ступінь її зв'язку з науковими дослідженнями та розробками. Наукоємною технологією доцільно називати таку, що включає певні обсяги досліджень і розробок, які перевищують середнє значення цього показника технологій в певній галузі економіки або в сфері послуг. Галузь господарства, в якій переважне, ключове значення відіграють наукоємні технології, відноситься до числа наукоємних галузей. Наукоємність галузі зазвичай вимірюється відношенням витрат на дослідження та розробку до обсягу збуту.

Основними характерними рисами наукоємних виробництв є:

- наявність наукових шкіл, колективів науковців, здатних створювати унікальну і конкурентну на світовому ринку продукцію;
- переважання висококваліфікованих працівників та виробничого персоналу в загальній чисельності працівників підприємства;
- загальнодоступна та ефективна система підготовки висококваліфікованих кадрів;
- ефективна система захисту прав інтелектуальної власності;
- оперативне впровадження розробок, що забезпечують підвищену конкурентоспроможність;
- висока динамічність виробництва;
- державне стимулювання та підтримка на законодавчому та фінансовому рівнях;
- активна та ефективна інвестиційно-інноваційна діяльність;
- використання у виробництві передових технологій;
- тривалий життєвий цикл багатьох видів продукції;
- високі питомі витрати на НДДКР тощо.

Таким чином, наукоємність національної економіки в цілому, окремої галузі національної економіки або групи галузей може бути стабільним показником, що

характеризує певні особливості об'єкта, до якого він належить. Але виникає питання, які галузі промисловості можна віднести до наукомістких. На даний час стандартизованої класифікації промислових виробництв за цією ознакою не існує, і у різних авторів можна зустріти різні переліки. Найбільш авторитетним з цього питання джерелом є, на наш погляд, Організація економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР), куди входять всі передові промислово розвинені країни. На початку 90-х років ця організація виконала детальний аналіз прямих і непрямих витрат на дослідження та розробки в 22 галузях промисловості 10 країн – США, Японії, Німеччини, Франції, Великобританії, Канади, Італії, Нідерландів, Данії та Австралії. У розрахунках враховували витрати на науку, чисельність учених, інженерів і техніків, обсяг доданої вартості, обсяги збуту продукції, частку кожного сектора в загальному обсязі виробництва 10 країн. При визначенні непрямих витрат використовувався апарат так званої «виробничої функції». На підставі розрахунків до числа наукомістких були віднесені 4 галузі:

- аерокосмічна;
- виробництво комп'ютерів і конторського обладнання;
- виробництво електронних засобів комунікацій;
- фармацевтична промисловість [43].

Безумовно, проведений аналіз цілком переконливий, але цей перелік можна значно розширити. Цілий ряд нових наукомістких галузей (виробництво нових матеріалів, високоточної зброї, біопродукції тощо) не потрапили до переліку тому, що в стандартних класифікаторах їм не виділяється окремих рубрики, а всі статистичні матеріали збираються та публікуються з урахуванням зазначених класифікаторів. Тому необхідно наведений перелік розглядати не як вичерпний, а як представницьку вибірку наукомістких галузей промисловості, достатню для того, щоб виявити їх особливості, роль в економіці країн та ситуацію на світовому ринку наукомісткої продукції.

До переліку вище зазначених рис наукомістких галузей економіки слід додати значну частку доданої вартості в продукції цих галузей, високий рівень заробітної плати працівників, великі обсяги експорту. Але саме, мабуть, головне –

це інноваційний потенціал, яким наукомісткі галузі володіють більшою мірою, ніж інші галузі господарства. Дослідження, розробки та інновації органічно пов'язані, саме інновації є метою дослідницької діяльності наукомістких підприємств, що працюють в конкурентному середовищі, як на внутрішньому, так і на міжнародному ринку, тому високий рівень витрат на дослідження та розробки – головна ознака наукоємності галузі або окремого підприємства.

Отже, наукоємний сектор економіки як сфера економіки характеризується високими питомими витратами на наукові дослідження та розробки, сприяє реалізації фундаментальних і прикладних науково-дослідних робіт, освоєння, виробництва та комерціалізації вітчизняних наукомістких технологій.

Теоретична база ринку наукоємної продукції складається з понятійного апарату наукової та інноваційної діяльності, який формується за економічними категоріями наукової, інноваційної та трансферної ринкових сфер. Наукова діяльність при цьому визначається як інтелектуальна творча діяльність, яка спрямована на одержання і використання нових знань. Основними її формами є фундаментальні та прикладні наукові дослідження [4].

Процес випереджального росту витрат на науку й освіту в структурі матеріального виробництва відображається в понятті "наукоємність" галузей економіки. Показник наукоємності характеризує ступінь наукової забезпеченості, тобто використання у виробничих процесах, підприємницькій та іншій діяльності продуктів НДДКР і об'єктів права інтелектуальної власності (ОПІВ). Існує й інший показник - науковіддача, який відображає відношення обсягу продажів наукомісткої продукції до витрат на НДДКР за визначений період часу (як правило - рік). Критерієм ефективності науковіддачі є відносне зростання продажів нової (з точки зору чергової якісно відмінного від попередньої) високотехнологічної продукції з високими споживчими якостями на ринку в порівнянні з ростом усього наукомісткого ринку (включаючи застарілу продукцію, розроблену раніше, але ще продавану на ринку).

Таким чином до наукоємних галузей відносять галузі економіки, продукція, роботи і послуги яких відзначаються високим рівнем використання новітніх

досягнень науки і техніки. Зазвичай, ці галузі інвестують значні кошти в науково-інноваційний процес і характеризуються передовим, у науково-технічному значенні, виробничим апаратом, високим рівнем кадрового потенціалу дослідників і кваліфікованих працівників. Продукція таких галузей виробляється на основі останніх досягнень науки і техніки та відзначається високою конкурентозданістю.

Отже, наукоємні галузі – найбільш сучасні галузі економіки, які створюють і випускають високоінтелектуальну продукцію, виконують роботи і послуги з використанням останніх досягнень науки [28]. Діяльність цих галузей базується на високому кадровому потенціалі вчених і кваліфікованих працівників, новітньому виробничому апараті та значних інвестиціях в науково-інноваційний процес.

В економічній науці продукція якого-небудь виробництва або галузі називається наукоємною, якщо частка витрат на науково-дослідні роботи та консалтингові послуги у його вартості вище, ніж середня частка аналогічних витрат у вартості продукції інших виробництв або галузей економіки. До категорії наукомісткої прийнято відносити таку продукцію, при виробництві якої частка витрат на дослідження та розробки в загальних витратах або в обсязі продажів складає не менше 3,5-4,5%. Це значення критерію наукоємності продукції не є граничним і загальним: по-перше, воно різниться в різних країнах, по-друге, методика віднесення витрат на НДДКР (тобто їх структура) у різних країнах також неоднакова.

Окремі вчені, зокрема Мельник Л.Г., вважають, що наукоємність товарів можна приблизно оцінити прибутком, який надходить від реалізації одного кілограма даного виробу. Оскільки ціна любых матеріальних субстанцій зазвичай коливається від декількох центів до декількох доларів за кілограм, то значна різниця в розмірах прибутку обумовлена саме обсягами витрат на знання (науку). Наприклад, продаж одного кілограму нафти дає 0,02-0,025 дол. прибутку; один кілограм сучасного автомобіля – 20 дол. прибутку; один кілограм побутової техніки – 50 дол.; середня норма прибутку від реалізації одного кілограма

авіаційної техніки складає біля 1 тис. дол.; один кілограм наукоємної продукції в інформатиці та обчислювальній техніці дає можливість отримати до 5 тис дол.. прибутку [19].

Іншою непрямую характеристикою наукоємності виробу є рівень його рентабельності. На відміну від попереднього показника, рівень рентабельності не відображує частку вартості знань в загальній структурі виробничих витрат, а характеризує ефективність використання споживачем цих знань. Саме цей фактор обумовлює високу ціну наукоємної продукції на ринку незалежно від здійснених виробником витрат. Наприклад, якщо для традиційних товарів рівень рентабельності коливається в межах 7-100 %, то при виробництві суперкомп'ютерів він складає 1700%, а для деяких видів інтелектуальних продуктів може сягати розміру в десятки тисяч процентів [19].

Основними формами передачі наукоємних продуктів є:

- патентна угода – торговельна угода, по якій власник патенту уступає свої права на використання винаходу покупцеві патенту;
- ліцензійна угода – торгівельна угода, по якій власник винаходу або технічних знань надає іншій стороні дозвіл на використання у визначених межах своїх прав на технологію;
- „ноу-хау” – надання технологічного досвіду і секретів виробництва, що включають зведення технологічного, економічного, адміністративного, фінансового характеру, використання яких забезпечує визначені переваги (звичайно комерційно коштовні, але не запатентовані винаходи);
- інжиніринг – надання технологічних знань, необхідних для придбання, монтажу і використання куплених або орендованих машин і устаткування;
- франчайзінг – надання прав на використання торгівельної марки або фірмової назви, а також надання послуг по технічній допомозі, підвищенню кваліфікації робочої сили, організації торгівлі і керуванню.

Крім того, на комерційних умовах технологія передається між країнами в рамках угод про промислове співробітництво, про науково-технічну і виробничу

кооперацію, про інвестиційне співробітництво й у багатьох інших організаційно-правових формах [29].

Зазначені форми передачі наукоємних продуктів найчастіше переплітаються і доповнюють одна одну.

Наукоємна продукція – це нові конкурентоспроможні товари, роботи та послуги, що були створені (надані) із застосуванням останніх досягнень науки і техніки, та відповідають вимогам сучасного ринку.

Суб'єктами наукоємного ринку АПК є всі, хто бере участь у створенні та використанні наукоємної аграрної продукції та управлінні цими процесами. До них належать:

- органи державного управління, що розробляють та здійснюють державну політику в аграрній сфері; визначають напрями зростання інноваційного потенціалу аграрної сфери, що дає змогу розробляти та впроваджувати у виробництво нововведення для збільшення конкурентоспроможності кінцевої продукції;
- науково-дослідні установи та вищі навчальні заклади, які здійснюють наукові дослідження та готують кадри для наукоємного сектору АПК; функція цих структур — конкретна робота з отримання нових знань, збільшення їхнього інтелектуального потенціалу;
- структури, що забезпечують учасників інноваційного процесу інтелектуальною продукцією — інформаційні, інформаційно-аналітичні, І консультаційні та дорадчі організації (інноваційний консалтинг);
- комерційні структури, зорієнтовані на роботу з наукоємною продукцією, мають відповідний досвід та кваліфікацію і готові працювати в секторі підвищеного комерційного ризику. Саме ці структури відповідають за впровадження нових технологічних і організаційних (інноваційна комерція) рішень;
- виробники наукоємної продукції - насамперед, атестовані державою виробники наукоємної продукції (сорти та породи), матеріалів, речовин і технічних засобів;
- кінцеві користувачі наукоємної продукції - виробники товарної

продукції, яка є предметом споживання.

Ці структури отримують для своїх виробничих потреб трансферну наукоємну продукцію — наприклад, насіння та технологію його вирощування (зокрема регламенти обробки, технологічні карти, хімічні засоби захисту рослин тощо), впроваджують їх у свою практику та виробляють ту продукцію, яка через свої конкурентні переваги має забезпечувати додатковий прибуток для всіх учасників процесу.

До цього переліку необхідно віднести суб'єкти підприємницької діяльності та державні установи, які створюють і забезпечують функціонування нових інноваційних формувань (технополіси, технокластери, технопарки, техноінкубатори, інноваційні бізнес-центри тощо), венчурних фірм та кооперованих з ними бізнес-партнерів відповідних видів діяльності. Такі установи надають науковим розробкам вигляду, придатного до використання в економіці, мінімізують ризик кінцевого користувача наукового продукту через хеджування проектами. Продукцією діяльності цього суб'єкту наукоємного ринку є нові суб'єкти, через які в систему інтегруються нові, потрібні для неї властивості [21].

Об'єктами наукоємного ринку, насамперед, є результати наукових досліджень, розробок, пошуків. Вони мають форму науково-технічної інформації і в такому вигляді не можуть бути використані кінцевим споживачем, тобто агропромисловим виробником. Але внаслідок використання інформації може виникнути наукоємна технологія як сукупність систематизованих наукових знань, відпрацьованих технічних, організаційних та інших рішень у вигляді документації про застосування відповідного технологічного процесу, ноу-хау, технологічного обладнання, які використовуються для виробництва продукції, надання послуги. Наукоємна технологія може вимагати використання специфічної наукоємної продукції (наприклад, сортів чи порід), яка виступає в цьому разі як об'єкт наукоємного ринку, але використовується в комплексі з відповідною технологією. Об'єктом наукоємного ринку є наукоємний товар - товарна продукція, вироблена з використанням наукоємних технологій та наукоємної продукції, створених на базі наукових результатів.

Наукоємні технології та ресурси деколи інтегруються в процесі створення нової споживчої продукції чи послуг. Через це доцільно мати їх багаторівневу класифікацію.

Розвинені країни, де технології оголошені основним засобом забезпечення зростання, вибравши інноваційну стратегію розвитку, досягають значних соціально-економічних успіхів, глобального економічного лідерства і національної безпеки. Визначальними факторами стають глибока структурна перебудова виробництва на новій технологічній основі. Створення якісно нової системи управління наукоємними виробництвами, для яких характерно широке застосування і найшвидше впровадження новітніх високих технологій, забезпечує прибутковість капітальних вкладень в 20-40%, крім того до 85% приросту валового внутрішнього продукту припадає на частку наукоємних товарів [42].

2. МІСЦЕ, УМОВИ І МЕТОДИКА ПРОВЕДЕННЯ ДОСЛІДЖЕНЬ

Дослідження проводились на Київській дослідній станції промислового овочівництва ННЦ „ІМЕСГ” на протязі 2011- 2012 років.

Посилення уваги до створення ринку наукоємної продукції вимагає розробки методологічних підходів щодо комплексного його формування, уточнення термінологічної бази, тлумачення її окремих теоретичних і практичних положень, специфіки застосування методів та прийомів дослідження особливостей розвитку ринку наукоємної продукції в аграрній сфері. У зв'язку з цим методологію дослідження даної проблеми слід розглядати як сукупність методів, що використовуються в економічній науці.

Основою методології формування ринку наукоємної продукції є фундаментальний його аналіз, який має дати відповідь на три основні питання: 1) що відбувається на ринку науково-інноваційної продукції; 2) чому так відбувається; 3) як нинішні процеси можуть вплинути на ринкову ситуацію в майбутньому. Таким чином, фундаментальний аналіз дає змогу дослідити стан попиту і пропозиції на наукоємну продукцію на ринку. Наступним методологічним аспектом дослідження ринку інноваційної продукції є аналіз динаміки змін цін на інноваційну продукцію, їх структури та взаємовідносин між суб'єктами ринку. Обов'язковий методологічний аспект дослідження ринку інноваційної продукції — обґрунтування розвитку інфраструктури ринку, вдосконалення взаєморозрахунків між виробниками та споживачами ринку інноваційної продукції, а також механізму його регулювання.

Важливим методологічним принципом є використання історичного аналізу, оскільки завдяки вивченому історичному досвіду осмислюються і використовуються окремі його моменти стосовно найактуальніших питань.

Методологічні підходи дослідження ринку наукоємної продукції включають: організаційні, методичні, конструктивно-логічні, аналітичні, інформаційні та інші аспекти з-урахуванням специфіки аграрної сфери. Методологія наукового дослідження складається із чотирьох блоків заходів:

технічного, аналітичного, прогнозного, конструктивного. Вони, в свою чергу, є відповідно підготовчими, основними і заключними етапами дослідження.

Підготовчий етап дослідження ринку інноваційної продукції. Формулювання мети і завдань дослідження ринку, як і будь-якого іншого явища чи процесу, впливає з актуальності та необхідності розв'язання проблеми. Тому нашим завданням поставлено розробку теоретико-методологічних засад і практичних рекомендацій щодо створення та забезпечення ефективного функціонування ринку інноваційної продукції, подальшого його розвитку й підвищення ролі в активізації інноваційної діяльності в агропромисловому виробництві.

Дослідження ринку інноваційної продукції передбачає використання сукупності різних методів для виявлення впливу певних чинників за відповідних умов на кінцеві результати. Їх умовно поділяють на три групи: традиційні математично-статистичні, логічні (евристичні) методи.

Традиційні методи економічної статистики, до яких належать: порівняння, графічний, балансовий, середніх і відносних чисел, аналітичних групувань, рядів динаміки, табличний та інші доцільно використовувати при збиранні й обробці інформації, проведенні аналізу розвитку інноваційних процесів у часі та просторі.

Математично-статистичні методи вивчення зв'язків, серед яких слід назвати: індексний, кореляційний, регресійний, дисперсійний аналіз - складніші й потребують поглибленого рівня знань із статистики, математики, економіки. На етапі аналітичної роботи передбачено застосування, факторного аналізу, що дасть можливість виявити вплив основних чинників на результативні ознаки. При цьому слід дотримуватися таких обов'язкових умов, необхідних для застосування кореляційно-регресійного аналізу: достатня вибірка сукупність об'єктів і суб'єктів ринку інноваційної продукції (не менше 25-30 одиниць); забезпечення кількісного вираження факторних і результативної ознак; наявність стохастичної залежності між факторними і результативним показниками.

Логічні (евристичні) методи, наприклад, анкетування, експертні оцінки, ситуаційний аналіз і прогнозування, будуть використані при проведенні соціологічних обстежень, інтерв'ювання, експертного аналізу, при розробці прогнозів. Основним інструментом соціологічного дослідження повинна стати анкета або лист опитування.

Беручи до уваги, що обґрунтування системи показників аналізу найменш розроблена позиція порівняно з іншими, при здійсненні комплексного аналізу буде опрацьовано систему показників, які забезпечать всебічний розгляд та оцінку стану ринку. Для аналізу й оцінки стану ринку інноваційної продукції в аграрній сфері слід користуватись системою показників (табл. 1.1.).

На основному етапі дослідження ринку інноваційної продукції передбачається збирання статистичних даних і проведення вибірових обстежень для накопичення матеріалів. Порівняльний аналіз основних показників розвитку ринку інноваційної продукції допоможе привести показники у сумірний вигляд і шляхом зіставлення виявити подібність, різницю й загалом, зв'язок між показниками.

Основним методом дослідження ринку наукоємної продукції є факторний та соціологічний аналіз. Факторний аналіз ринку сприятиме виявленню чинників, що впливають на стан, формування й розвиток ринку інноваційної продукції в аграрній сфері економіки. Найбільш придатними методами факторного аналізу є регресійний та кореляційний у поєднанні з групуванням і графічним. У ролі основних факторів виступають: попит, пропозиція, ціна інноваційної продукції, величина кредитів на придбання інноваційної продукції, розмір інвестицій тощо.

Застосування соціологічного аналізу дасть змогу провести вибірове анкетне обстеження об'єктів і суб'єктів ринку наукоємної продукції, сприятиме виявленню стан попиту і пропозиції на ринку, потреби та запити споживачів стосовно інноваційної продукції.

Система показників для аналізу та оцінки стану ринку
наукоємної продукції в аграрній сфері

№ п/п	Аналітичні показники
Рівень розвитку ринку наукоємної продукції	
1	Кількість: об'єктів і суб'єктів ринку; реалізованої наукоємної продукції; укладених угод на реалізацію продукції, од.
2	Вартість: реалізованої наукоємної продукції; укладених угод на реалізацію продукції, тис. грн..
3	Частка інноваційної продукції: в загальному обсязі реалізованої продукції, %
4	Структура ринку: класифікація видів ринку за ознаками
5	Середні показники: попит, пропозиція наукоємної продукції, од.
Динаміка стану ринку наукоємної продукції	
1	Абсолютний приріст: кількості – об'єктів і суб'єктів ринку, реалізованої наукоємної продукції, укладених угод на реалізацію продукції, од.; вартості – реалізованої наукоємної продукції, угод на реалізацію продукції; попиту, пропозиції інноваційної продукції, од.
2	Темп зростання: кількості – об'єктів і суб'єктів ринку, реалізованої наукоємної продукції, укладених угод на реалізацію продукції; вартості – реалізованої наукоємної продукції, угод на реалізацію продукції; попиту, пропозиції інноваційної продукції, %
3	Темп приросту: кількості – об'єктів і суб'єктів ринку, реалізованої наукоємної продукції, укладених угод на реалізацію продукції; вартості – реалізованої наукоємної продукції, угод на реалізацію продукції; попиту, пропозиції інноваційної продукції, %
4	Абсолютне значення одного відсотка приросту: кількості – об'єктів і суб'єктів ринку, реалізованої наукоємної продукції, укладених угод на реалізацію продукції, од.; вартості – реалізованої наукоємної продукції, угод на реалізацію продукції; попиту, пропозиції інноваційної продукції, од.
5	Середній абсолютний приріст: кількості – об'єктів і суб'єктів ринку, реалізованої наукоємної продукції, укладених угод на реалізацію продукції, од.; вартості – реалізованої наукоємної продукції, угод на реалізацію продукції; попиту, пропозиції інноваційної продукції, од.
6	Середній темп зростання: кількості – об'єктів і суб'єктів ринку, реалізованої наукоємної продукції, укладених угод на реалізацію продукції; вартості – реалізованої наукоємної продукції, угод на реалізацію продукції; попиту, пропозиції інноваційної продукції, %

На заключному етапі дослідження наукоємного ринку буде здійснено розробку пропозицій щодо поліпшення стану ринку наукоємної продукції, умов його функціонування й розвитку. Таким чином, використання наведених вище існуючих і нових методологічних підходів слугуватиме тією науковою базою, яка дасть можливість провести комплексне системне дослідження й оцінити стан, динаміку та перспективи розвитку ринку наукоємної продукції в аграрній сфері економіки України.

3. РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕНЬ

3.1. Теоретико-методологічні особливості функціонування ринку науково-технічної продукції в аграрній сфері

Основою здійснення радикальних економічних реформ та побудови якісно нової економічної системи в Україні є реструктуризація виробництва на базі науково-технічного прогресу. Як відомо, при монополізмі державної власності за умов соціалізму економічні мотиви і стимули до підвищення ефективності виробництва і впровадження інновацій були надто слабкими. І тільки завдяки процесу роздержавлення та введення плюралістичної моделі власності формується ринкове середовище, а суб'єкти господарювання набувають значно більшої самостійності й відповідальності, їхня діяльність базується на комерційних засадах, що спонукає до активних нововведень, які є визначальним чинником підвищення конкурентоспроможності товарів і послуг вітчизняних виробників. Саме вона здатна вивести їх на світові ринки. Проте гостра криза, у якій перебуває Україна, бюджетний дефіцит, брак довгострокового фінансування і кредитування, нестача власних коштів та нерозвиненість ринкових механізмів стримують інноваційні процеси в національній економіці.

Грунтовні дослідження різних аспектів інноваційних процесів в аграрній сфері здійснені провідними вітчизняними вченими, такими як В.Г. Андрійчук, А.П. Гайдуцький, О.І. Дацій, Л.В. Дейнеко, М.В. Зубець, М.І. Кісіль, М.Ю. Коденська, М.Х. Корецький, М.Ф. Кропивко, М.І. Крупка, М.Й. Малік, Г.М. Підлісецький, М.А. Садиков, А.В. Чупіс, О.М. Шестопаль, В.В. Юрчишин та інші.

Незважаючи на цінність проведених досліджень, інноваційний процес саме в сільському господарстві на сьогодні є найменш вивченим, особливо на етапі комерціалізації та дифузії інновацій.

У даному дослідженні під інновацією ми розуміємо кінцевий результат впровадження новації (продукт, технологію, послугу, процес тощо), який призвів

до отримання економічного, соціального, екологічного та інших видів ефектів. Відповідно агроінновація – це інновація реалізована в аграрній сфері.

В сучасній економічній літературі вчені часто оперують терміном „наукоємний ринок” ототожнюючи його з ринком інноваційної продукції, ринком технологій, ринком інновацій і т.д. З позицій нашого дослідження структура ринку наукоємної продукції більш складна і включає в себе наступні сегменти:

- ринок наукоємних продуктів;
- ринок наукоємної (інноваційної) продукції;
- ринок високотехнологічного капіталу (новітні засоби виробництва);
- ринок науково-технічних кадрів;
- ринок інформаційно-консалтингових послуг.

Тому інфраструктура ринку наукоємної продукції в овочівництві визначається сукупністю її елементів по кожному з вищезазначених сегментів з врахуванням їх специфіки. Оскільки кожному виду ринку притаманні свої форми виходу на ринок наукоємного товару (об’єкти) та відповідні суб’єкти ринкової діяльності. Складові елементи ринку наукоємної продукції в овочівництві зображено на рис. 3.1.

Науково-технічна продукція – це продукт наукових досліджень, який втілюється, насамперед, у певних науково-технічних знаннях, і тільки потім отримані знання втілюються в конкретний продукт через матеріальне виробництво. Знання отримує своє вираження через специфічну форму – наукову інформацію, але як товар ця інформація може виступати на ринку у вигляді НТП (оригінальний матеріал, предмет або послуга). Особливості товарної форми НТП проявляються, по-перше, в специфіці виробництва даної продукції, по-друге, в характері привласнення його результатів. Товар вважається наукоємним, якщо частка науково-дослідних робіт у ньому складає близько 40%.

Специфіка наукоємної продукції полягає в тому, що її виробництво та реалізація на ринку є багатостадійними та складними, вимагають участі багатьох осіб та організацій, включаючи державні інститути. Особливості конкурентного середовища (немає конкуренції в звичайному розумінні, конкурують розробки із

розробками, зниження ціни часто не дає конкурентних переваг) та характеру самої продукції (високі витрати на створення, і низькі – на копіювання) вимагають специфічного захисту та юридичного супроводження угод.

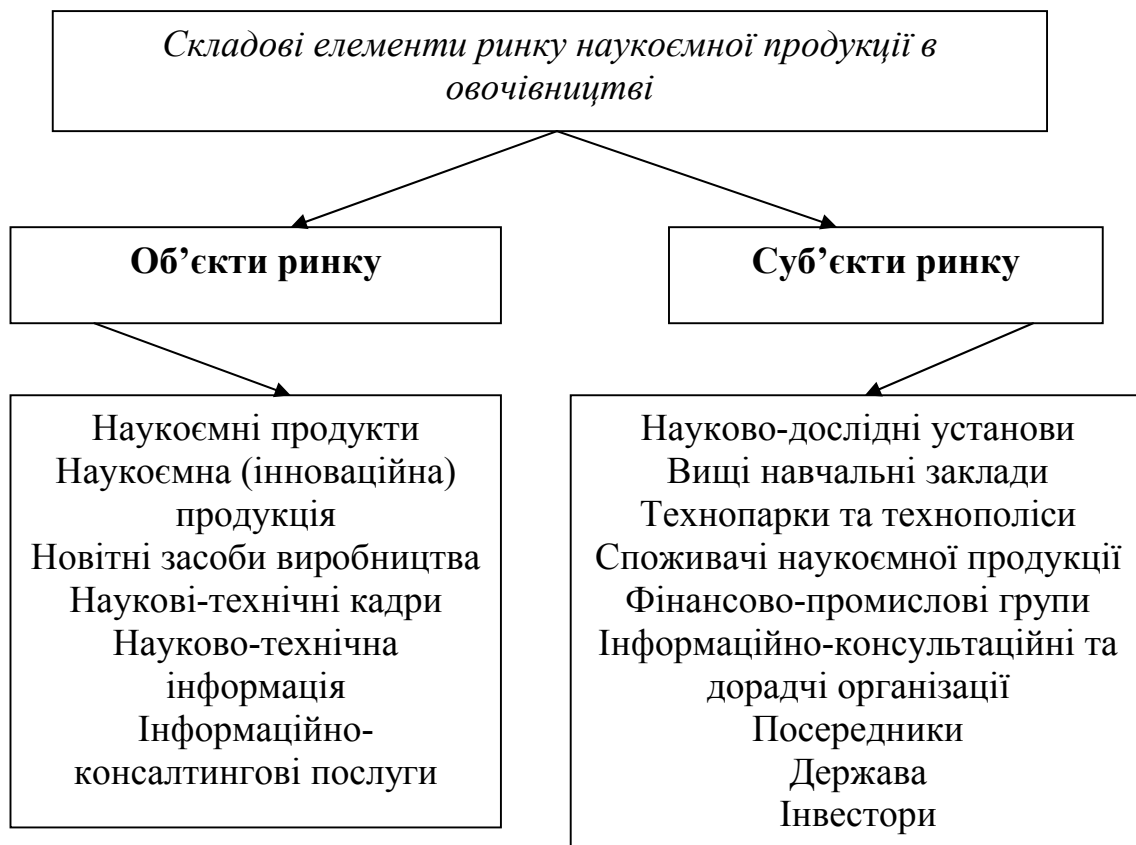

Рисунок 3.1. Схема складових елементів ринку наукоємної продукції в овочівництві

Особливістю вироблення інноваційної продукції також є висока невизначеність результату, через що попереднє оцінювання доцільності комерціалізації стає критичним етапом. Фактор часу, впродовж якого розробка може бути актуальною для споживача (або поки не з'являться конкурентні розробки), вкупі із невизначеністю, формує високі ризики інвестування. Наявність часового проміжку, впродовж якого реалізація інновації є найбільш вдалою, робить час розробки та реалізації на ринку – критичним.

Складність сучасних розробок, залучення та сполучення різноманітного знання в ході їх виробництва вимагає використання фахівців різних наукових

напрямків, що реалізується або шляхом формування власного інтелектуального капіталу, або шляхом залучення сторонніх учасників.

Отже, на ринку наукоємних продуктів товаром виступають завершені науково-технічні розробки та результати науково-інноваційної діяльності. Тобто, інновації, об'єкти права інтелектуальної власності (ОПІВ), ноу-хау та ін.

Таким чином, наукоємні товари – це матеріальні та нематеріальні активи, роботи, послуги, що створюються в процесі науково-інноваційної діяльності та реалізуються в процесі їх трансферу.

Наукоємна продукція, що потрапляє на ринок, набуває форми товару в таких випадках:

- якщо вона має споживчу вартість, володіє корисними для споживача властивостями, які могли бути використані для поглиблення й розширення знань про практичні об'єкти, для забезпечення економії суспільної праці;
- щоб було можливим перетворення інтелектуального продукту в матеріальний, який може бути практично використаним;
- якщо існує власник цієї продукції, який має право передачі його іншим суб'єктам, при цьому передача продукції відбувається на безповоротній еквівалентній основі;
- якщо існує покупець, що має потребу та можливість придбати дану наукоємну продукцію.

Наукоємна продукція, зокрема в овочівництві, має ряд модифікацій від ідеї до форм реалізації на ринку. Товарні форми наукоємної продукції різняться за рядом змістовних ознак відповідного етапу інноваційного процесу (табл.3.1.).

Наукоємні товари – це матеріальні та нематеріальні активи, роботи, послуги, що створюються в процесі науково-інноваційної діяльності та реалізуються в процесі їх трансферу.

На ринку наукоємних продуктів товаром виступають завершені науково-технічні розробки та результати науково-інноваційної діяльності. Тобто, інновації, об'єкти права інтелектуальної власності (ОПІВ), ноу-хау та ін.

Модифікація наукомісткої продукція в овочівництві

	Наукомістка продукція	Товарна форма наукомісткої продукції	Трансфер наукомісткої продукції
Модифікація наукової продукції	Науково-технічна інформація	наукові звіти, науково-методична, патентна, статистична, аналітична, прогнозно-планова інформація	Семінари, конференції, методичні рекомендації, статистична звітність
	Науково-технічна документація	патенти на винаходи та корисні моделі на розроблені технології або окремі технологічні елементи виробництва, переробки чи зберігання овочевої продукції; патенти, авторські свідоцтва та свідоцтва про державну реєстрацію сортів і гібридів овочевих рослин	Патентні та ліцензійні угоди
	Матеріально-технічні об'єкти	зразки насіння та садивного матеріалу овочевих рослин, дослідні зразки нових машин, знарядь, обладнання, окремих вузлів агрегатів, робочих органів машин і знарядь	Договори на реалізацію науково-технічної продукції
	Науково-технічні послуги	Сервісне обслуговування щодо авторського супроводження застосовуваної у виробництві наукової продукції, консультування, проведення семінарів, навчання кадрів при освоєнні науково-технічних розробок	Договори про науково-технічний супровід
	Комерційні науково-технічні розробки та послуги	Акти про науково-технічне випробування дослідних зразків	Договори про спільну науково-дослідну діяльність

Суб'єктами ринку наукоємної продукції є: виробники, споживачі, посередники, держава та інвестори. До споживачів ринку інноваційної продукції належать: сільськогосподарські підприємства, науково-дослідні й проектні організації; держава, що фінансує важливі проекти розвитку виробництва аграрної сфери; окремі покупці.

Іншими суб'єктами-контрагентами ринку інноваційної продукції є продавці, до яких належать: наукові організації, вищі навчальні заклади з їх самостійними лабораторіями і відділами, наукові колективи, об'єднання наукових працівників або окремі винахідники, що виконують дослідження й розробки і працюють в специфічних умовах невизначеності, пов'язаних з імовірнісним характером інноваційного процесу. Ці організації належать до державного або підприємницького сектору чи сфери вищої освіти [24].

Наукоємний ринок вимагає певних механізмів взаємодії на договірній основі всіх суб'єктів, що діють на ньому. Ці механізми мають охоплювати всю систему і бути прозорими та прийнятними.

Управління

Ринкові відносини базуються на договірному праві, яке становить основу наукоємного ринку. Цивільний кодекс України необхідно доповнити з урахуванням особливостей відносин на наукоємному ринку та з метою спрощення процедурних операцій.

В системі наукоємного ринку має бути запроваджена специфічна система управління відносинами між учасниками, яка б врахувала всі особливості об'єктів та суб'єктів цього ринку та відносин між ними. Фактично, система управління має доповнювати договірне право з тих питань, які мають бути єдиними для всіх учасників і необхідні для участі в наукоємному ринку.

Особливі правила та механізми управління мають визнаватися всіма учасниками тієї системи. Тобто всі угоди та контракти, що укладаються учасниками організованого наукоємного ринку, підпадають під єдині правила, встановлені для всієї системи. Органи управління поряд з координаційними функціями, мають вирішувати також спори всередині системи розв'язувати науково-методичні питання й забезпечувати споживачів інформаційно-аналітичними матеріалами. Фінансування

Світова практика свідчить, що найбільш поширеним механізмом фінансування наукової діяльності (фундаментальних досліджень) є програмно-цільовий метод, а науково-технічної діяльності по створенню ринково-привабливих інноваційних розробок - венчурне фінансування. Але в Україні ця форма інвестування ще не розвинута і передумови та інфраструктура для цього не створені. Для повноцінного функціонування наукоємного ринку в його організації необхідно передбачити механізми здійснення венчурного фінансування наукоємних проектів та використовувати характерні для венчурної діяльності механізми зменшення ризику.

Одним із важливих чинників є створення єдиного централізованого для всієї організації джерела фінансування зі стандартними процедурами. Це зменшить ризик проектів й дозволить використовувати такі типові механізми, як хеджування та недопущення нецільового використання фондів.

Формування інтелектуальної власності

Введення результатів творчої, в тому числі, наукової діяльності в господарський обіг вимагає захисту майнових прав на їх використання чинним законодавством. Такий механізм дає змогу визначати умови використання нових знань для отримання прибутку. Конкретна форма захисту визначається за моделлю, яку планують для використання наукових знань у підприємницькій діяльності з набором форм захисту, що пропонує законодавство, корпоративні юридичні підрозділи та професійні концептуальні структури.

Охорона прав власників об'єктів інтелектуальної власності — необхідна складова ринку наукоємної продукції, згідно з якою надання їм товарного статусу та включення в систему товарно-грошових відносин здійснюють з початку процесу створення наукоємної продукції. Для введення результатів творчої діяльності в господарський обіг необхідне підтвердження документами наявності правових основ володіння конкретними; результатами інтелектуальної, творчої діяльності та їхнього використання; оформлення прав на об'єкт (чи об'єкти) інтелектуальної власності відповідно до вимог чинного законодавства.

При виконанні цих вимог об'єкти інтелектуальної власності можуть бути включені в процес створення наукоємної продукції чи послуг. Вони за своєю суттю вносяться до системи обліку як нематеріальні активи, але цей статус вони ще мають отримати. Система організації наукоємного ринку має передбачати механізм, який забезпечить власне створення об'єкта інтелектуальної власності, облік його обігу та використання, заходи щодо його капіталізації [21].

Ліцензування та трансфер

Ліцензування, тобто надання права на використання об'єкта інтелектуальної власності в країні, ще тільки починає запроваджуватися, що передбачено, Цивільним кодексом України. Ліцензування діяльності щодо , створення об'єктів інтелектуальної власності запроваджується державою як механізм запобігання появі неякісної, псевдоінноваційної продукції і робить законним використання нової технології чи іншої наукоємної продукції тільки за згодою розробника (власника). Трансфер технологій, тобто передача їх зацікавленим особам, має за

мету надання їм можливості отримати додаткові прибутки і на етапі інтенсивного інноваційного розвитку відіграє важливу роль в поширенні нових знань й тиражуванні науково-технічних рішень, готових до використання.

Але системи, яка б забезпечувала весь комплекс супроводу і гарантій отримання розробником ліцензії в разі успішного впровадження об'єкта інтелектуальної власності в практику, в певній мірі не існує і потребує най скорішої розробки.

Консалтинговий супровід

Для забезпечення виконання прямих та допоміжних функцій інноваційного процесу, що не входять до основних у науково-технічній роботі наукових організацій та виробничій діяльності структур-користувачів у системі наукоємного ринку має існувати мережа консалтингової підтримки таких напрямів:

- формування реальної інтеграції науки з виробництвом та бізнесом;
- перехід на інноваційну схему роботи наукових установ через удосконалення наукового менеджменту і маркетингу, капіталізацію наукових розробок і виведення їх на ринок як інноваційних технологій;
- забезпечення рефінансування наукових досліджень за рахунок системної комерціалізації науково-інноваційної продукції та венчурного інвестування науково-інноваційного процесу.

Для забезпечення необхідного комплексу консалтингових послуг до мережі науково-інноваційного консалтингу залучаються професійні консалтингові установи, які діють за напрямками, що не входять до переліку видів основної науково-технічної діяльності. Це правові й економічні аспекти творчої діяльності, охорони та захисту авторських прав; створення і функціонування ринкової інфраструктури; корпоративний менеджмент; отримання виключних прав, (патентні дослідження та супровід); активізація об'єктів прим, (зокрема облік, екаунтинг) й оцінка матеріальних та нематеріальних активів науково-технічної діяльності; трансфер прав, маркетинг, ліцензування й сертифікація, інвестування

та реалізація об'єктів прав; механізм трансферу інновацій, інжиніринг, контрактація, тендерні механізми та моніторинг трансакцій.

Консалтингові структури мають забезпечити своїми послугами безперервність та високу якість інноваційного процесу.

Інформаційне забезпечення

Інформаційна складова організації наукоємного ринку необхідна для розв'язання багатьох завдань — від поточного управління діяльністю до прогнозування науково-технічних процесів та аналізу кон'юнктури. Інформаційна складова має передбачати перелік та створення бази даних з інформаційних ресурсів і послуг, необхідних учасникам для ефективного функціонування наукоємного ринку, регламенти здійснення цих послуг, порядок використання інформації в ринковій діяльності та управління нею. Інформаційні механізми мають забезпечувати постійний моніторинг сфер людської активності відповідно до специфіки наукоємного ринку та завдань його учасників, збір та нагромадження звітної інформації за регламентом роботи, інформування виділених цільових аудиторій про роботу наукоємного ринку тощо.

Інформаційне забезпечення відіграє важливу роль на першому етапі інноваційною процесу, коли здійснюється вибір знань для створення новації (нового сорту чи породи, технології, матеріалу, конструкції чи речовини), визначається технічний рівень потенційної новації та її місце на ринку. На основі аналізу загальної кон'юнктури ринку планується спектр використання новації як промислової інновації, визначаються чинники підвищеного ризику конкурентна ситуація і орієнтовна ціна інновації та аналогічної продукції, зміни ринку внаслідок її введення.

Інші

Ринок наукоємної продукції може мати додаткові механізми його регулювання залежно від специфіки об'єктів, що обертаються на ньому (експертні, консультаційні, дорадчі, управлінські); вирішення спорів та конфліктів у третейських судах зменшення ризиків, страхування, хеджування тощо.

Перелік таких механізмів може бути досить великим і залежить від характеристик специфічної сфери діяльності.

Таким чином, наведені характеристики основних механізмів наукоємного ринку призначені для перетворення наукової інформації в підприємницьке рішення, а додаткові механізми, які залежать від специфіки конкретного сегменту, можуть додаватися до цього переліку за потребою.

На якість зростання наукоємного ринку впливають два чинники: перший заключається в тому, що ринок збільшується в основному за рахунок продажів продукції і послуг, що відповідають рівню передової техніки і технології на споживчому ринку і виробничому сектору, другий - повинна збільшуватися частка населення, орієнтованого на споживання високотехнологічної продукції.

Основними відмінними і характерними ознаками становлення наукоємних виробництв і формування наукоємного сектора ринку в індустріально розвинених країнах є:

- передові наука і наукові школи по всіх головних напрямках фундаментальних і прикладних досліджень;
- ефективна і загальнодоступна система освіти і підготовки висококваліфікованих кадрів, традиції та авторитет високої технічної культури;
- поява нового типу суспільного суб'єкта зі специфічними потребами в науково-технічних нововведеннях;
- ефективна система захисту прав інтелектуальної власності та поширення інновацій;
- державна значимість ряду галузей науки при вирішенні питання технологічної, енергетичної і продовольчої незалежності країни;
- здатність і цілеспрямованість в одержанні, освоєнні і, головне, широкомасштабному й оперативному використанні в усіх сферах народногосподарського виробництва науково-технічних досягнень, що забезпечують технологічне лідерство і підвищену конкурентоспроможність;
- інтегрованість у світову фінансову систему і активна здатність до формування сприятливого інвестиційного клімату у власній країні;

- вміле використання переваг програмно-цільової методології планування і фінансування науково-технічних проектів, що поєднує цільову спрямованість досліджень, розробок і виробництва на конкретний результат з перспективними напрямками робіт загальносистемного, фундаментального призначення;

- висока динамічність виробництва, що виявляється в постійному оновленні його елементів, у зміні кількісних і якісних показників, у вдосконаленні науково-виробничої структури і системи управління;

- здатність до активної й ефективної інвестиційної та інноваційної діяльності (у виробництві, відповідно до загальносвітової практики, темпи оновлення активної частини основних виробничих фондів повинні досягати 10-13%, в науково-експериментальній базі -30-40% у рік);

- висока частка експериментального і дослідного виробництва в структурі виробничого апарату економіки;

- переважне використання в масовому виробництві тільки передових технологій;

- високі питомі витрати на НДДКР у структурі масового виробництва;

- тривалий повний життєвий цикл багатьох видів продукції (від задуму до утилізації), що досягає 10-15 і більше років;

- ключова роль державної підтримки (насамперед фінансової та податкової) інноваційних проектів і виробництв на початковому етапі їхнього становлення;

- вдосконалення системи ціноутворення, шляхом обліку всіх витрат виробництва, включаючи витрати на дослідження і розробки, на систему управління інноваційними проектами, на систему освіти та підвищення кваліфікації працівників, на систему рекреації висококваліфікованого персоналу і т.д.;

- наявність висококваліфікованого наукового, інженерно-технічного і виробничого персоналу, що абсолютно переважає в загальній чисельності зайнятих;

- наявність унікальних наукових шкіл і дослідно-конструкторських колективів, здатних створювати конкурентну на світовому ринку продукцію,

утримувати лідерство в розвитку необхідних для цього наукових напрямків і технологій та ін.

Розвиток наукомісткого ринку тісно пов'язано з глобалізацією економіки. Ці процеси не просто взаємопов'язані, але і взаємно обумовлені: без одного немає іншого. Зростання наукомістких ринків відбувається за рахунок перерозподілу фінансових, виробничих, матеріальних і трудових ресурсів з інших ринків. Компанії, що працюють у високотехнологічному секторі економіки, з одного боку, використовують переваги цього процесу, а з іншого - самі прискорюють його своєю діяльністю. Досить повне і досконале дослідження механізму руху капіталу в нову економіку, що використовує науково-технічні досягнення, назвати важко. Як правило, застосовуються стандартні пояснення:

- висока рентабельність подібних виробництв, пов'язана з високою галузевою продуктивністю праці, робить їх привабливими для інвесторів;
- підприємства використовують своє монопольне становище і через ціновий механізм перерозподіляють вартість, експлуатуючи економічних суб'єктів, що функціонують на інших ринках.

Формування і функціонування ринку наукоємної продукції в аграрній сфері здійснюється за притаманною йому організаційною структурою і специфічним економічним механізмом, спрямованим на забезпечення взаємовигідних умов для всіх учасників цього ринку.

Ринок інновацій, що сформувався на даний час в аграрному секторі економіки України, має ряд проблем, найважливішими з яких є наступні:

- низька платоспроможність потенційних споживачів, що мають потреби в новій техніці, удосконалених технологіях, потребують інформаційно-консультаційних послуг тощо;
- зниження попиту на вітчизняні інноваційні пропозиції;
- незахищеність вітчизняного внутрішнього ринку від агресивної конкурентної політики з боку іноземних фірм-постачальників сучасної сільськогосподарської техніки, технологій, консалтингових послуг та ін.;

- обмежений доступ до інформації про стан товарного ринку сільськогосподарської продукції;
- відсутність систематизованої державної підтримки та законодавчого регулювання інноваційних процесів в національній економіці.

Ринок інноваційних пропозицій завжди більш насичений, ніж ринок їхнього попиту. Але під дією вищевказаних факторів, комерційна реалізація результатів наукових досліджень у рамках традиційних організаційних структур аграрної науки значно ускладнюється.

В умовах ринкових відносин виникає необхідність формування вільного ринку науково-технічної продукції зі всіма його структурами і відповідним господарським механізмом, значним підвищенням сприйняття виробництва до науково-технічних досягнень, стимулювання творчої ініціативи і підприємництва.

Адміністративні принципи впровадження науки у виробництво, що практикувалися за радянських часів, і по інерції застосовуються в сучасних умовах господарювання, не сприяють розвитку зацікавленості підприємницьких формувань у її послугах. Нові вимоги до розвитку агропромислового комплексу України передбачають вдосконалення гнучкості виробництва із врахуванням зміни кон'юнктури ринку, на основі значного посилення сприйняття останніх досягнень науки і техніки.

Тому для успішного втілення інноваційної моделі розвитку АПК необхідно розробити чітку методологічну систему, яка забезпечить можливість комплексного трансформування результатів науково-дослідних робіт в довгостроковий комерційний обіг.

3.2. Сучасний стан наукоємної сфери сільського господарства України.

Інноваційний вектор розвитку агропромислового комплексу України та сільського господарства, зокрема, визначений на найвищому державному рівні у Законі України „Про пріоритетні напрямки інноваційної діяльності в Україні”, Державній цільовій програмі розвитку українського села на період до 2015 року. Основою ефективного інноваційного процесу в сільському господарстві є продуктивна робота системи науково-дослідних організацій та високий рівень впровадження інноваційних розробок сільськогосподарськими підприємствами.

Слід відмітити, що інноваційний процес в сільському господарстві має ряд особливостей порівняно з іншими сферами господарювання.

Це зумовлено, в першу чергу, особливостями самого сільського господарства, а саме:

- основним фактором виробництва виступає земля;
- взаємодія з живими організмами (рослинами, тваринами, мікроорганізмами);
- сезонний характер виробництва;
- високий рівень ризику.

Тривалий процес розробки стосується більшою мірою специфічного для сільського господарства виду інновацій – селекційних. Покращувальний характер агроінновацій пов'язаний з їх орієнтацією на підвищення врожайності, продуктивності об'єкту, а не на винайдення принципового нового. Оскільки дослідження потребують ґрунтовних знань, часу та відповідної бази, то проводяться переважно у науково-дослідних установах, що висуває на перший план питання організації оперативного трансферу інновацій сільгоспвиробникам.

Ми простежили динаміку кількості організацій, що займалися насінництвом овочевих культур в 2005-2010 роках в Україні. В 2005 році було зареєстровано 89 суб'єктів насінництва, а в 2010 році – 44, з них 22 – державні науково-дослідні установи, що займаються первинним насінництвом овочевих культур, і 22 – приватні товаровиробники (табл. 3.2.) . Отже, за шість років кількість

Таблиця 3.2.

Кількість насінницьких господарств в розрізі областей України

№ з/п	Область, автономна республіка	Насінницькі господарства											
		2005		2006		2007		2008		2009		2010	
		Всього	в т.ч. овочі і баштанні	Всього	в т.ч. овочі і баштанні	Всього	в т.ч. овочі і баштанні	Всього	в т.ч. овочі і баштанні	Всього	в т.ч. овочі і баштанні	Всього	в т.ч. овочі і баштанні
1	АР Крим	65	3	42	1	53	2	75	4	66	2	41	1
2	Вінницька	119	4	87	3	79	3	83	0	93	1	70	0
3	Волинська	45	4	45	0	54	1	48	0	46	0	28	0
4	Дніпропетровська	143	6	142	3	146	3	143	6	140	4	102	4
5	Донецька	72	5	56	5	63	4	58	2	51	2	52	3
6	Житомирська	85	4	79	4	67	0	66	0	62	4	61	4
7	Закарпатська	14	0	17	0	20	0	15	0	16	0	11	0
8	Запорізька	113	4	48	0	168	2	101	1	88	1	70	2
9	Івано-Франківська	41	2	37	1	40	2	36	4	31	3	22	0
10	Київська	156	6	137	7	127	7	134	6	126	5	95	6
11	Кіровоградська	53	0	62	2	63	0	64	0	52	1	39	0
12	Луганська	43	4	31	3	35	4	42	6	28	2	25	1
13	Львівська	80	5	65	6	67	4	69	3	49	3	45	2
14	Миколаївська	92	0	80	0	95	0	94	0	78	0	51	0
15	Одеська	132	14	128	7	136	6	155	10	143	8	108	10
16	Полтавська	89	4	96	4	95	5	103	2	110	1	85	1
17	Рівненська	57	2	48	2	52	1	51	1	46	1	31	0
18	Сумська	69	0	82	0	70	0	66	0	61	0	42	0
19	Тернопільська	69	1	57	0	42	0	55	2	55	1	31	1
20	Харківська	148	4	132	3	138	5	161	6	101	3	77	2
21	Херсонська	76	7	81	6	76	6	73	5	65	3	48	5
22	Хмельницька	92	4	93	3	111	0	115	1	88	1	65	0
23	Черкаська	61	2	45	1	40	1	56	0	51	0	44	0
24	Чернівецька	46	2	39	0	33	1	56	0	54	0	51	0
25	Чернігівська	105	2	71	0	111	1	107	2	90	2	60	2
	Разом	2065	89	1800	61	1981	58	2026	61	1790	48	1354	44

спеціалізованих господарств скоротилась вдвічі, і відповідно, зменшилися обсяги виробництва насіння овочевих культур. За останні роки виробництво насіння овочів скоротилось в 2,5 рази. В 2010 році планувалось виростити 1263 т насіння овочів при потребі для України - 1852 т, що становить 68,2% необхідної кількості.

За роки незалежності України система насінництва, що була створена в нашій країні в минулому столітті, практично ліквідована, хоча принципи її функціонування з успіхом використовуються в основі насінневих національних компаній GNIS (Франція), BDR (Німеччина) та інших. На приклад, в складі компанії GNIS 90 наукових установ, вона контролює 330 тис. га насінницьких посівів і виробляє щорічно 1,2 млн.т насіння. В нашій країні зник існувавший селекційно-насінницький комплекс, головне – зруйновано зв'язок: селекціонер – насінневод – товаровиробник [30].

Це призвело до різкого скорочення власного виробництва високорепродукційного насіння. Утворився дефіцит, який поповнюється за рахунок імпорту. Якщо за кордоном, з різних причин, немає врожаю насіння, то і у нас виникає недостача, так як це було минулі роки з насінням цибулі, моркви, капусти та ін. Це красномовні факти втрати країною продовольчої незалежності. Через неадекватне зростання цін на добрива, паливо, пестициди і техніку виробництво насіння в первинних ланках насінництва потребує значних витрат. Господарства в багатьох випадках не зацікавлені у виробництві насіння, особливо таких затратних культур як овочі. Тому вони формують сортові ресурси на основі власного насіння. Це, в свою чергу, збільшує площі посівів незареєстрованими сортами, а також гальмує впровадження нових сортів та гібридів.

У працях вітчизняних економістів неодноразово відмічалось, що використання насіння з низькими сортовими якостями призводить до недобору урожаю біля 25%. Це обумовлює збереження імпортозалежності українського ринку товарних овочів і високу собівартість вирощеної продукції, що негативно відображається на споживчих цінах.

Але фінансові збитки – лише одна сторона. З виродженням сортів погіршується їх біологічна цінність – це непрямий удар здоров'ю населення. І моральна сторона проблеми – через фальсифіковане насіння підривається авторитет вітчизняної аграрної науки.

Таким чином, в Україні на ринку овочевого насіння створюються дуже сприятливі умови для діяльності насінневих компаній, зокрема іноземних, які оперативно реагують на незаповнені ніші ринку. Більшість компаній пропонують широкий асортимент овочевих культур. Варто також зазначити, що частка іноземних компаній-постачальників овочевого насіння на ринку України постійно зростає, що свідчить про низьку конкурентоздатність вітчизняного насіння та перспективу втрати ринку його виробниками. Тому необхідно провести аналіз ключових чинників прибутковості насінництва овочевих культур.

Овочевонасінницька галузь через великий коефіцієнт розмноження насіння має незначну потребу в земельній площі, але одночасно затрати на 1 тону насіння овочевих культур в 10-20 разів вище у порівнянні із зерновими. Затрати необхідно нести як мінімум один рік, а то два – для двохрічних культур. Тому насінницькі господарства постійно відчувають дефіцит оборотних коштів, а вони потрібні не лише на придбання ПММ, добрив, пестицидів, але й на оплату ручної праці, без якої насінництво не може обійтися. Взяти кредит в банку насінницькому господарству практично неможливо: земля в заставу не береться, якщо вона ще у власності, а найчастіше в оренді. Техніка стара і зношена. Рівень закупівельних цін на насіння нижче собівартості його виробництва. Тому багато господарств міняють спеціалізацію на товарне овочівництво, яке на сьогоднішній день досить рентабельне, або розширюють площі під зерновими культурами.

На сьогоднішній день в Україні діє Державна програма по підтримці первинного насінництва сільськогосподарських культур, якою, за рахунок бюджетних коштів, компенсується частина витрат товаровиробників на вирощування насіння за статтями: посівний та посадковий матеріал, паливно-мастильні матеріали, мінеральні добрива, засоби захисту рослин, запасні частини. Дійсно, така підтримка могла б вирішити цілий ряд проблем галузі насінництва

овочевих культур і підняти її на якісно новий рівень, дати поштовх до інтенсивного розвитку та забезпечити конкурентоздатність вітчизняної продукції, як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринках. Але держану підтримку можуть отримати лише установи та організації, які займаються вирощуванням оригінального насіння і не отримують бюджетного фінансування. В 2010 році право отримати таку підтримку довели лише 2 господарства, що займаються насінництвом овочево-баштанних культур.

В Україні необхідно підняти статус насінництва овочевих культур і таким чином зберегти останні насінницькі господарства. Для цього потрібно створити установу, яка на державному рівні буде координувати обсяги оригінального, елітного та репродукційного насінництва овочевих культур шляхом контрактації (держзамовлення). Ці контракти мають передбачати часткове відшкодування витрат на вирощування не лише оригінального, а й елітного та репродукційного насіння овочево-баштанних культур вітчизняної селекції або пільгове кредитування насінницьких господарств, держава може брати на себе страхування насінницьких посівів від форс-мажорних обставин тощо.

Для підвищення прибутковості галузі необхідно провести агрокліматичне районування території України стосовно зональної спеціалізації вирощування насіння основних овочевих культур з врахуванням зосередження посівів товарних овочів та ґрунтово-кліматичних умов. Наприклад, в південному регіоні – Херсонській, Одеській та Миколаївській областях - доцільно розвивати репродукційне насінництво помідорів, баклажанів та перцю, в Закарпатті – насінництво огірків, в Криму – насінництво двохрічних овочевих культур і т.д. Сприятливі ґрунтово-кліматичні умови із застосування інноваційних технологій вирощування дозволять отримувати гарантований урожай якісного насіння, що забезпечить високу рентабельність галузі. При цьому оригінальне та елітне насіння необхідно відтворювати в умовах спеціалізованих науково-дослідних установ для збереження сортової чистоти посівного матеріалу.

Сучасний стан галузі овочівництва, інтенсивний перехід до ринкових взаємовідносин, різноманітність форм власності потребує більш швидкої

сортозаміни і сортооновлення. Вимоги товаровиробників, особливо фермерів і приватного сектора, змінюються на основі сортового різноманіття протягом 3-4 років. Тому стратегія розвитку селекції і насінництва повинна передбачати всі ці особливості і своєчасно реагувати на вимоги ринку. Підвищення ефективності селекції та насінництва має важливе значення для стабілізації аграрно-промислового комплексу України. Створення нового покоління сортів і гібридів дозволяє отримувати не лише високі врожаї, але й значно поліпшувати якість сільськогосподарської продукції та підвищувати її конкурентоспроможність. Доцільно створити систему підтримки національного товаровиробника, яка б включала в себе і забезпечення матеріальними ресурсами сучасних технологій, розроблених Інститутом овочівництва і баштанництва.

Експансія західних насінневих фірм, що сьогодні мають більші фінансові можливості, ніж вітчизняні науково-селекційні центри, створює проблему впровадження в масове виробництво сортів національної селекції, прирікає на економічну блокаду власний селекційний матеріал, генетичні можливості якого для природно-кліматичних умов України є кращими [40] .

Тому, на наш погляд, необхідно встановити квотування імпорту насіння овоче-баштанних рослин, які Україна в змозі виростити самостійно, і тим самим захистити вітчизняного виробника та підтримати розвиток української селекційної науки. Крім того, при внесенні в Державний Реєстр сортів і гібридів, придатних до поширення в Україні, пріоритет віддавати гібридам і сортам вітчизняної селекції.

Крім того, вітчизняні науково-дослідні установи, оригінатори сортів та гібридів овочево-баштанних культур, мають активізувати роботу по залученню приватних інвестицій для ведення селекційного процесу. Потенційними інвесторами можуть бути великі овочепереробні підприємства, приватні насінневі фірми, підприємства інноваційної сфери. Наприклад, компанія „Альфа-Хімгруп” – відомий виробник засобів захисту рослин – зацікавилася проблемами вітчизняного насінневого ринку і вирішила повернути довіру до насіння українського виробництва. І в 2010 році результатом їх роботи стала продукція

„Альфа-Насіння”, яка за якістю не поступається імпортованим аналогам, а ціна – нижча, за рахунок того, що насіння вирощене в Україні [41].

Необхідно також розвивати різні інтеграційні форми реалізації вітчизняної наукоємної продукції. Хоча сільгоспвиробники є традиційними клієнтами селекційних установ, існує тенденція до посилення контактів між насінницькими компаніями і переробними підприємствами, а в деяких випадках і з роздрібною торгівлею. Так, для прикладу, в Європі вже давно діє схема, за якою виробник овочів отримує насіння від супермаркету і потім реалізує там свою продукцію. В свою чергу, супермаркет безплатно отримує насіння від насінневої компанії і платить їй тільки частину прибутку від реалізованої товарної продукції, вирощеної з цього насіння, вже після реалізації овочів. Вигода очевидна для всіх учасників ланцюга: продавець насіння отримує стабільний збут, супермаркет отримує саме ту продукцію, яка, на його думку, користується найбільшим попитом, фермер може бути впевненим, що його продукція знайде попит, і зменшує необхідність в оборотних засобах.

Розробка значної частки агроінновацій має регіональний характер, оскільки характеристики об'єкту повинні відповідати особливостям природних та кліматичних умов.

Початкові етапи інноваційного процесу в сільському господарстві, а саме – фундаментальні та прикладні дослідження, здійснюються в Україні переважно системою науково-дослідних установ Національної академії аграрних наук України, вищими навчальними закладами аграрного профілю. Щодо результатів роботи, то за даними аналітичної довідки до звіту про використання коштів Державного бюджету України Українською академією аграрних наук за 2008 рік у даному році через Центри наукового забезпечення АПВ АР Кримі областей було впроваджено 957 закінчених наукових розробок у 1170 агроформуваннях, у т.ч. в 240 базових. Проведено випробування 696 закінчених наукових розробок, із них за галузями: землеробство – 70 розробок, рослинництво – 428, зоотехнія – 138, ветеринарна медицина – 13, харчова та переробна промисловість – 13, механізація – 18, аграрна економіка – 16 розробок [39].

Проміжним результатом інноваційного процесу є отримання охоронного документу в державному Департаменті інтелектуальної власності України, що свідчить про готовність наукової розробки до впровадження, тобто перетворення на інновацію. Динаміку надходження заявок та видачі патентів на винаходи у галузі сільського господарства наведено в таблиці 3.3, на корисні моделі – проілюстровано діаграмою 3.2.

Таблиця 3.3.

Надходження заявок та видача патентів на винаходи в галузі сільського господарства

Показник	2006	2007	2008	2009	2010
Надійшло заявок	371	296	271	270	236
За національною процедурою	198	207	143	135	100
За процедурою РСТ	27	26	45	22	28
Від національних заявників	205	162	93	103	72
Від іноземних заявників	166	134	178	167	164
Видано патентів	225	335	257	214	221
За національною процедурою	150	211	160	103	120
За процедурою РСТ	21	18	15	25	25
Від національних заявників	147	218	173	104	123
Від іноземних заявників	78	116	84	110	98

(джерело: за даними звітів державного Департаменту інтелектуальної власності України на сайті www.ukrpatent.org)

Щодо результатів селекційної роботи, то лише установами УААН за минулі роки було отримано 384 охоронних документів на нові сорти рослин (188 патентів на сорти рослин та 196 свідоцтв на їх поширення), а у 2008 році передано на сортовипробування до Державної служби з охорони прав на сорти рослин 419 нових рослин, із цієї кількості майнове право інтелектуальної власності на 199 сортів рослин засвідчено патентом і 220 – свідоцтвом про державну реєстрацію на поширення сорту рослин [39].

Щороку УААН опубліковує перелік інноваційних бізнес-пропозицій, що рекомендуються для використання в агропромисловому виробництві.

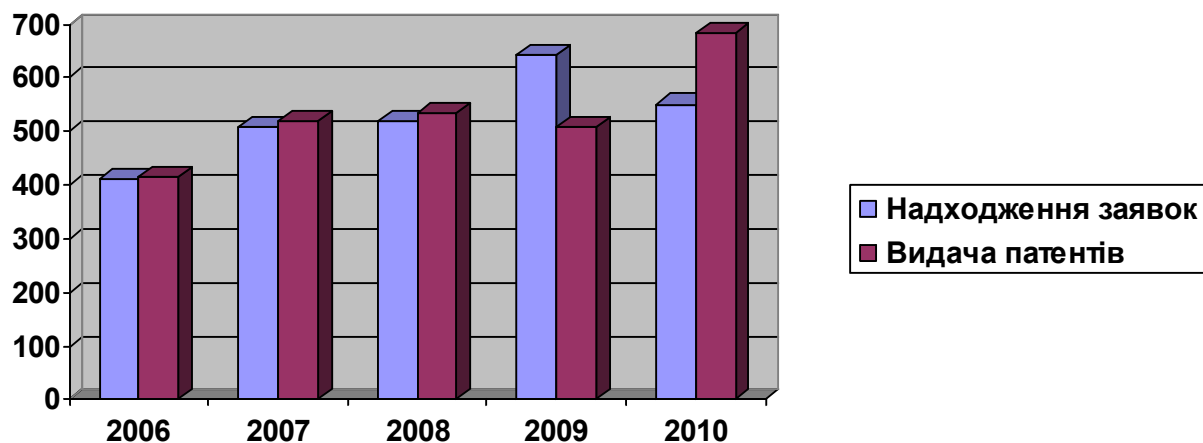

Рисунок 3.2. Динаміка видачі патентів на корисні моделі у галузі сільського господарства

(джерело: за даними звітів державного Департаменту інтелектуальної власності України на сайті www.ukrpatent.org)

Слід зазначити, що незважаючи на позитивну динаміку, можемо визначити цілу низку негативних тенденцій на початкових етапах інноваційного процесу в сільському господарстві.

По-перше, в сільському господарстві України співіснують елементи другого, третього, четвертого та, значною мірою, п'ятого укладу, тоді як у аграрній сфері розвинених країн уже знаходять своє застосування елементи шостого укладу – агробіотехнології (селекція високоврожайних сортів рослин та особливо продуктивних тварин на основі методів генної інженерії, біотехнологічні методи боротьби зі шкідниками, нанотехнології). В Україні подібні розробки практично відсутні, оскільки немає належного фінансування.

Наступний етап інноваційного процесу передбачає впровадження новинки, її виробництво (застосування), вихід на ринок, отримання економічного та інших видів ефектів. Але оцінити ефективність впровадження інноваційних розробок у сільськогосподарських підприємствах неможливо, оскільки інформація про

інноваційну активність таких підприємств не акумулюється у формах звітності. Тому складно охарактеризувати заключний етап інноваційного процесу в сільському господарстві, що, в свою чергу, гальмує розвиток теорії та методології управління інноваційними процесами сільськогосподарських підприємств.

3.3. Основні проблеми та шляхи активізації наукоємного виробництва на сільськогосподарських підприємствах України

З моменту набрання Україною повноправного членства в Світовій організації торгівлі, перед нею постала необхідність дотримання основних умов угод СОТ і виконання домовленостей, досягнутих у ході переговорного процесу щодо вступу України до СОТ з таких напрямків: доступ на ринок сільськогосподарських і продовольчих товарів; державної підтримки сільського господарства; санітарних і фіто-санітарних заходів; експортної конкуренції в сільськогосподарській і продовольчій торгівлі.

Дотримання зазначених положень та посилення міжнародної конкуренції можливе лише на основі активізації інноваційної діяльності суб'єктів господарювання, оскільки без цього стає неможливим забезпечення їх сталого розвитку та економіки в цілому.

Саме інновації виступають основним інструментом, умовою підвищення ефективності виробництва вітчизняних товаровиробників.

Проблеми інноваційної діяльності сільськогосподарських підприємств та заходи по її активізації розглядаються в численних публікаціях вітчизняних учених економістів, а саме, Д.Ф.Харківського, П.М.Макаренка, Н.К.Васильєвої, А.П.Гриценко, Н.М.Сіренко та ін. Але вирішення даних проблем залишається актуальним і вимагає подальшого поглибленого дослідження, оскільки інноваційний шлях розвитку здатний вивести сільськогосподарського товаровиробника на світовий рівень, забезпечити його конкурентоспроможність.

Інноваційна діяльність в аграрному секторі України є несформованою і не відповідає рівню інноваційних процесів країн учасниць СОТ, що ставить під загрозу його конкурентоспроможність.

Так, у 2007 році серед головних „інноваційних“ напрямів інвестування коштів було придбання нової сільськогосподарської техніки (його відмітив 31% респондент серед сільськогосподарських підприємств, що на 5 в.п. більше, ніж у 2006 році). В інші інновації, такі, як механізація та автоматизація робіт,

впровадження нових технологій, енергозбереження, підвищення безпеки праці й навчання персоналу, кошти вкладали лише 1- 3% респондентів. У 2007 році 46% сільськогосподарських підприємств загалі не вкладало інвестицій, а значить і не фінансувало своєї інноваційної діяльності [44].

Поясненням цьому є наявність негативних факторів, які гальмують процес інноваційного розвитку аграрного сектору. Відповідно до сфери виникнення вітчизняні науковці [45,46,47] поділяють їх на фактори внутрішнього та зовнішнього середовища.

На-нашу думку, основною причиною інноваційного гальмування даної галузі є відсутність досвіду ведення інноваційної діяльності. Як слушно зауважила доктор економічних наук О.Лапко, „...в той час, як на заході теорії інноваційного розвитку вивчались, аналізувались і вдосконалювались, в Україні, як і в усіх країнах колишнього Радянського Союзу, теорії інновацій вважались антикласовими“ [48]. Тобто в радянській економічній науці інновації розглядали лише в межах досліджень науково-технічного прогресу, що були орієнтовані на державні військово-промислові замовлення.

Суттєвим гальмуючим інноваційний розвиток, фактором, є відсутність відповідної законодавчої та нормативно-правової бази для регулювання інноваційної діяльності та посилення функцій контролю щодо її реалізації. Українське законодавство характеризується великою кількістю законів, підзаконних, нормативних актів міністерств і відомств щодо поняття інновації та інноваційної діяльності, що є негативним явищем в розвитку інноваційної діяльності, оскільки відсутня логічна послідовність в їх виданні та неузгодженість між ними [49].

Існуюча законодавча неврегульованість прав власності на землю, невизначеність майнових відносин створює проблеми для ефективного функціонування приватних підприємств, одержання ними кредитів комерційних банків, дотримання комплексу технологічних операцій виробництва продукції, що в свою чергу є перешкодою до інноваційного шляху розвитку. Лише наявний ринок землі здатний відкрити шлях до іпотечного кредитування. Включення

земельних ділянок сільськогосподарського призначення до об'єкта іпотеки дасть можливість додаткового залучення у галузь від 4 до 50 млрд дол. США. Тому першочерговими заходами є удосконалення земельних відносин, розвиток орендних відносин, створення цивілізованого ринку землі як системи юридичних, економічних і соціальних відносин.

Одним із шляхів активізації інноваційної діяльності є її інституційне забезпечення на регіональному рівні. Завдання регіональних органів влади визначені в Концепції державної регіональної політики, ухваленої Указом Президента України 25 травня 2001 року, головною метою якої є здійснення системи заходів для забезпечення ефективного управління економічним і соціальним розвитком країни. Головним напрямом роботи територіальних органів влади є розробка Регіональних стратегій інновацій децентралізованого ендogenous процесу, яка включає розробку проектів місцевих інноваційних програм, залучення підприємств, організацій до розв'язання проблем інноваційного розвитку регіону, здійснення фінансової підтримки цих проектів, формування сприятливого інвестиційного клімату та широкомасштабна робота щодо пошуку потенціальних інвесторів. Але виділяють чинники, що гальмують розвиток регіонів, по-перше, відсутність системного підходу до регіональної політики, відсутність планів стратегічного соціально-економічного розвитку областей, районів, селищ, по-друге, некомпетентність керівників регіонів різних рівнів [50].

Тому насамперед необхідно спільними зусиллями районних адміністрацій та сільськогосподарських підприємств і інших контрагентів розробляти та удосконалювати інноваційні програми, які б базувались на системі планування та контролю з урахуванням інтересів усіх сторін. Дані програми повинні вирішувати наступні завдання:

- аналіз інноваційного середовища; підбір економічних інструментів і методів спільного управління інноваційними процесами;
- залучення різних джерел інвестування інноваційних та освоєння інновацій на сільськогосподарських підприємства;

- формування інфраструктури інноваційного процесу, включаючи систему інформаційного забезпечення, систему експертизи наукових та інноваційних проектів.

Що стосується вирішення питання підвищення якості державного управління, в тому числі органів місцевого самоврядування, необхідно забезпечити створення належної системи підвищення їх якості, шляхом підготовки та перепідготовки кадрів.

Вступивши до СОТ, наша країна взяла на себе зобов'язання щодо зміни режиму оподаткування, а саме, відміну нульової ставки податку на додану вартість для сільгосптоваровиробників молока та м'яса в живій вазі, що реалізуються переробним підприємствам і введення режиму акумуляції сільгосптоваровиробниками коштів податку на додану вартість на всі операції з реалізації сільськогосподарської продукції, включаючи продаж молока та м'яса на переробні підприємства.

Тому необхідно розробити та удосконалити державне регулювання активізації інноваційної діяльності у сфері оподаткування, а саме впровадження податкових пільг, які б не суперечили вимогам СТО, тобто мали форму непрямой підтримки. Крім того необхідно розширити права місцевих органів виконавчої влади у сфері податкового стимулювання інвестиційної та інноваційної діяльності шляхом диференціації ставок місцевих податків і зборів.

Окремим блоком проблем, що гальмує розвиток інноваційної діяльності сільськогосподарських підприємств залишаються проблеми, пов'язані з гострим ціновим диспаритетом між сільськогосподарською продукцією та матеріально-технічними ресурсами, електроенергією, послугами, що надаються цим підприємствам.

Ціновий диспаритет значною мірою спричинений відсутністю ефективної цінової політики. Динаміка цін в аграрному секторі економіки складається стихійно. Ціни на сільськогосподарську продукцію не встановлюються на основі вільного співвідношення попиту і пропозиції на ринку. Найефективнішим

методом вирівнювання цін є створення відповідної інфраструктури ринку сільськогосподарської продукції: бірж й агроторгових домів.

Біржовий ринок сільськогосподарської продукції України активізував свою діяльність з січня 1995 року. Але ефективна біржова торгівля в Україні вимагає певних умов: функціонування бірж неможливе без наявності вільного ринку, коли не діють оптові ринки і ярмарки, виробник не розпоряджається своєю продукцією, заборонена торгово-посередницька діяльність і немає великих торгових фірм, які і є головними клієнтами біржі; біржова торгівля може існувати за умов конкуренції між продавцями і покупцями. Вона приречена на невдачу, якщо на біржі з'являються державні монополісти, котрі володіють основною масою певного товару. Тому на державному рівні необхідно забезпечити формування нормативно-правової бази та інформаційно-аналітичного забезпечення аграрного ринку, ведення моніторингу та прогнозування кон'юнктури аграрного ринку, здійснення жорсткого контролю за якістю та безпекою сільськогосподарської продукції; запровадження європейських стандартів якості продукції.

Для здійснення названих заходів, поряд з існуючими органами управління агропромисловим комплексом, доцільно створити національні органи управління окремими продуктовими ринками, які мають об'єднувати у своєму складі представників відповідних галузевих міністерств і громадських організацій з боку попиту та пропонування певного виду сільськогосподарської продукції.

Основною умовою здійснення інноваційної діяльності сільськогосподарського підприємства є наявний інноваційний потенціал, нарощування якого, в першу чергу, може здійснюватися через розвиток компонентів його внутрішнього середовища, складовими якого є наявний ресурсний та організаційний блоки.

Низький рівень ресурсного потенціалу на сільськогосподарських підприємствах гальмує розвиток інноваційних процесів, це пов'язано з рядом проблем, а саме, посиленням процесів деградації земельних угідь, матеріальним

станом сільськогосподарських підприємств і недостатньою інформованістю їх щодо новітніх вітчизняних розробок.

Тому виходом з даної ситуації є удосконалення політики підтримки з боку держави (надання податкових пільг фізичним та юридичним особам, які за власні кошти впроваджують заходи захисту земель, збільшення бюджетних асигнувань на технічне переоснащення, створення системи державного цільового кредитування, вдосконалення амортизаційної політики, створення Регіональних центрів інноваційного розвитку АПК).

Загострюються проблеми підготовки та закріплення кваліфікованих кадрів, зданих реалізувати інноваційні проекти на організаційному та виконавчому рівні, що пов'язано з особливостями аграрного сектору економіки країни, а саме, сезонним характером сільськогосподарського виробництва і залежністю результатів господарювання від природних факторів, високим рівнем розосередженості сільськогосподарського виробництва, низькою заробітною платою (середньомісячна заробітна плата штатного працівника у сільському господарстві у 2011 році становила 1853 грн, у промисловості по виробництву харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів – 3120 грн, у рибальстві, рибництві – 1369 грн, або відповідно 55, 88 та 51 відсоток до середнього показника в цілому по галузях економіки країни (2633 грн) [51]), низьким рівнем соціальної інфраструктури села. Вирішення даної проблеми вимагає перш за все з боку держави розв'язання проблеми розвитку сільських територій, а саме: запровадження спеціальних програм підвищення рівня зайнятості населення, що проживає у сільській місцевості, шляхом збільшення обсягу державного замовлення на освіту спеціалістів сільськогосподарської галузі та забезпечення їх житлом; надання державної допомоги випускникам вищих навчальних закладів, які працюватимуть у сільській місцевості; посилення інноваційної ролі аграрної науки і освіти.

Але основною причиною незадовільного стану інноваційної діяльності на сільськогосподарських підприємствах виступає недостатньо розвинений механізм управління, який зумовлює його несприятливість і неспроможність до інновацій.

Нажаль, більшість керівників сільськогосподарських підприємств діють лише заради власної вигоди, не дбаючи про завтрашній день (недотримання технології виробництва продукція, відсутність заходів, спрямованих на збереження, відтворення та поліпшення стану земельних ресурсів, відсутність матеріального стимулювання працівників). Крім того, потужним гальмом інноваційних процесів є відсутність належного рівня інноваційної культури у керівництва підприємства чи у працівників.

Інноваційна культура відображає не лише рівень розвитку інноваційних процесів, але й міру участі в цих процесах людей, їх задоволення від цієї участі. Основними шляхами вирішення даної проблеми на самому підприємстві є створення мотиваційних механізмів, це означає, що модель мотивації праці повинна мати кількісний зв'язок з прибутком від використання інновацій. Що стосується підвищення інноваційної культури апарату управління підприємства, необхідно на державному рівні організовувати навчання з основ інноваційного менеджменту, організовувати лекції з проблем формування та реалізації науково-технологічної та інноваційної політики на основі зарубіжного та вітчизняного досвіду.

Недостатньо розвинутий рівень інноваційної політики підприємства та маркетингу технологій позначається на несвоєчасному реагуванні на потреби споживача, відсутності індивідуальної політики на ринку. Вирішення цієї проблеми полягає у створенні на регіональному рівні фонду надання інформації про сучасні технології.

Отже, найефективнішими способами активізації інноваційних процесів в аграрному секторі економіки, виходячи із здійсненого аналізу існуючих та потенційних проблем є: створення системи інноваціо-орієнтованої економіки, відповідно до якої державні органи влади будуть застосовувати нові ринкові інструменти, щодо підтримки та розвитку інноваційної діяльності сільськогосподарських підприємств, а саме:

- удосконалення земельних відносин (створення ринку землі);

- розробка та удосконалення загальними зусиллями інноваційних програм;
- активізація інноваційної діяльності у сфері оподаткування;
- формування відповідної інфраструктури ринку сільськогосподарської продукції;
- розв'язання проблеми розвитку сільських територій.

ВИСНОВКИ

Проаналізувавши основні аспекти інноваційного процесу в галузі сільського господарства можемо підсумувати наступне.

1. Україна має значний науковий потенціал, який може стати базою розвитку сільського господарства країни на інноваційній основі. Але сучасний стан фінансування науки, забезпечення науковців не сприяє його ефективній реалізації. Тому першочерговим завданням має стати перегляд розподілу бюджетних коштів та забезпечення науковців матеріально-технічною базою, що відповідає світовим стандартам, забезпечення гідного рівня оплати праці працівників науки. Це питання міжнародного престижу України та конкурентоздатності вітчизняної сільськогосподарської продукції.

2. Формування і функціонування ринку наукоємної продукції в аграрній сфері здійснюється за притаманною йому організаційною структурою і специфічним економічним механізмом, спрямованим на забезпечення взаємовигідних умов для всіх учасників цього ринку. Тому необхідно сприяти розвитку інноваційної інфраструктури в галузі сільського господарства. На даному етапі розвитку це має бути дієва система стимулювання їх діяльності, шляхом пільгового оподаткування, кредитування тощо.

3. Нагальною проблемою є створення інформаційної бази про стан розвитку інноваційних процесів у сільськогосподарських підприємствах. Подальші дослідження спрямовані на вивчення управління інноваційними процесами в сільськогосподарських підприємствах, зокрема, на прикладі, приватних сільськогосподарських підприємств України.

4. Розвиток насінництва овочевих культур в Україні зазнає певних труднощів через деконцентрацію та деспеціалізацію галузі, відсутність взаємовигідних економічних відносин між виробниками та споживачами насіння, що негативно впливає на нарощування обсягів його виробництва.

Отже, з позицій нашого дослідження, відродження овочевонасінницької галузі в Україні стає проблемою державного значення. Залучення приватних

сільськогосподарських товаровиробників до розмноження насіння овочевих культур, нарощування обсягів виробництва високоякісного конкурентоспроможного насіння, в тому числі з іноземними фірмами, підвищення наукового рівня селекції та її результативності можливе лише при зваженому державному регулюванні.

На нашу думку, такий підхід до вирішення проблеми дозволить не тільки задовольнити потребу насіння внутрішнього споживача, а й вийти на зовнішній ринок, цим самим створивши додаткові робочі місця, що значно знизить соціальну напругу на селі.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Амоша А.И. Иванов Е.Т. Каноны рынка и законы экономики. Кн.. 1. Методология экономико-математического анализа. – Донецк: ИЭП НАН Украины, 1998 – 420 с.
2. Бодюк А.В. Поняття і термінологія з інноваційно-економічної діяльності. – К.: Вітики, 2003. – 92 с.
3. В.І. Савич та інші. Словник ринку. Івано-Франківськ, 2000. – 150 с.
4. Володін С.А. „Теоретико-методологічні та організаційні засади інноваційного провайдингу на наукоємному аграрному ринку”. – К.: ЗАТ „Нічлава”, 2007. – 384 с.
5. Володін С.А. Шляхи інноваційного розвитку системи УААН. – К.: ННЦ ІАЕ, 2004. – 140 с.
6. Гавриленко В.Г. Инноватика. Деловой энциклопедический словарь / Гавриленко В.Г.; под науч. ред. Никитенко П.Т., Институт экономики НАН Беларуси. – Минск: Право и экономика, 2008. – 620 с.
7. Дроздова Г.М., Зякун В.В. Термінологічний словник з менеджменту зовнішньоекономічної діяльності. – Донецьк: ДонДУУ, 2006. – 113 с.
8. Збірник тез доповідей Третьої міжнародної науково-практичної конференції „Маркетинг інновацій та інновації у маркетингу”. 1-3 жовтня 2009 року. – Суми: ВВП „Мрія -1” тов, 2009. – 292 с.
9. Звіт про НДР „Розробити науково-методологічні засади для обґрунтування нормативно-організаційної бази створення та функціонування наукоємного аграрного ринку” за 2006-2010 рр. (заключний) Керівник Володін С.А.
- 10.Зубець М.В., Володін С.А. „Кластерний підхід інтеграції та інноваційно-інвестиційного розвитку АПК” // Вісник аграрної науки – 2009. - №11. – с. 5-8.
- 11.Інвестиційно-інноваційний термінологічний словник / За ред. Н.І.Редіної – Дніпропетровськ: ДДФА, 2004. – 124 с.

12. Інноваційна діяльність в аграрній сфері. Інституціональний аспект: Монографія / [Каблук П.Г., Шпикуляк О.Г., Курило Л.І. та ін.] – К.: ННЦ ІАЕ, 2010. – 706 с.
13. Інформаційне забезпечення формування і функціонування ринку науково-технічної продукції як невід’ємна складова інноваційної діяльності / П.А.Лайко, М.Ф.Бабієнко, М.М.Кулаєць [та ін.] // Економіка АПК. – 2008. - №7. – с.96-105.
14. Краткий терминологический словарь специалистов экономики / Составители: В.Б.Иванов, С.Н.Хмелевский, Е.Ю. Лук’яненко и др.; ред. В.Б.Иванов. – Чернишов: РИК „Деснянська правда”. 2007. – 120 с.
15. Коденська М.Ю., Перепелиця Н.М. Оцінка інноваційного продукту аграрної науки// Агроінком, 2008. - № 1-2, с. 32-37.
16. Коденська М.Ю., Перепелиця Н.М. Методичні підходи до оцінки інноваційного продукту аграрної науки. – К.: ННЦ ІАЕ, 2009. – 78 с.
17. Литвинов С.С., Лудилов В.А. Производству семян овощных культур – государственную поддержку!!! Современны тенденции в селекции и семеноводстве овощных культур. Традиции и перспективы. 1 Международная научно-практическая конференция (4–6 августа 2008 года). Материалы докладов, сообщений./ ВНИИССОК. – М., 2008. – т.2 – 448 с.
18. Ломаченко Т.І. Ринок ынноваций в АПК: теорія, методология ы організацыя. – К.6 ННЦ „ІАЕ”, 2010. – 376 с.
19. Мельник Л.Г. Экономика и информация: экономика информации и информация в экономике: Энциклопедический словарь. – Суми: ИТД „Университетская книга”, 2005. – 384 с.
20. О.Д. Витвіцька. Роль комерціалізації інноваційної продукції у забезпеченні розвитку економіки. / Агро інком №10-12. 2010. с. 63-66.
21. Організація наукоємного рину АПК за системою інноваційного провайдингу / С. А. Володін. – К. : Дія. – 2006. – 96 с.
22. Перепелиця Н.М. Формування ринку наукоємної продукції в умовах економічної кризи.// Розвиток аграрного виробництва в умовах світової

- фінансово-економічної кризи: матеріали міжнародної науково-практичної конференції молодих вчених (у заочній формі)/ Редкол.: П.Т.Саблук та ін. – К.: ННЦ ІАЕ, 2009.- 442 с. – с. 86-89.
23. Ринкова трансформація економіки: стан, проблеми, перспективи / Міжнародний форум молодих вчених // 4; 2010; Харків. – Х.: ХНТУСГ, 2010.
24. Ресурсы инноваций: организационный, финансовый, административный: Учеб. Пособие для вузов \ под ред. проф. И.П.Николаевой. – М. : ЮНИТИ-ДАНА, 2003. – с. 49-51. – (Серия «Профессиональный учебник Менеджмент»).
25. Руденко О.Г. Основні тенденції розвитку товарного овочівництва в умовах фінансово-економічної кризи.// Розвиток аграрного виробництва в умовах світової фінансово-економічної кризи: матеріали міжнародної науково-практичної конференції молодих вчених (у заочній формі)/ Редкол.: П.Т.Саблук та ін. – К.: ННЦ ІАЕ, 2009.- 442 с. – с. 106-108.
26. Рудь В. Овочепродуктовий під комплекс: Питання росту / Агрперспектива, №4, 2010 р. – с. 42-46.
27. Рудь Н. Економічне обґрунтування наукових розробок: Навчальний посібник – Луцьк: РВВ ЛДТУ, 2008. – 196 с.
28. С.В.Васильєв, Н.В. Бондарчук, А.П. Макаренко, Л.Л. Мельник. Словник економічних термінів. – Дніпропетровськ: ДДАУ. – 192 с.
29. Мірошник І.М. Моделі стратегічного планування інноваційного розвитку високотехнологічного виробництва// Економіка і прогнозування. – 2004. - №4.
30. Сирота С.М., Пивоваров В.Ф. Проблемы системы семеноводства овощных культур в России и пути их решения.// Современны тенденции в селекции и семеноводстве овощных культур. Традиции и перспективы. 1 Международная научно-практическая конференция (4–6 августа 2008 года). Материалы докладов, сообщений./ ВНИИССОК. – М., 2008. – т.2 – с. 32-42.

31. Ситник В.П., Бойко М.Ф., Гойчук А.Ф. та ін. Методичні рекомендації щодо трансформації наукової продукції в об'єкти права інтелектуальної власності та їх капіталізація. – Київ. – ННЦ “ІАЕ”, 2006. – 69 с.
32. Словник-довідник найбільш вживаних економічних понять в підприємстві: навч. Посібник / [уклад.: В.К.Збарський, В.П. Горьовий, А.В. Збарська, М.С.Срібнюк]. – К.: ННЦ ІАЕ, 2009. – 104 с.
33. Словник термінів ринкової економіки. Під заг. ред. Науменка В.І. “Глобус” Київ, 1996.- 288 с.
34. Тимончук В.М. Моніторинг ринку об'єктів права інтелектуальної власності в галузі рослинництва. // Вісник аграрної науки. – 2007. - № 10. – с. 30-32.
35. Фінансовий словник-довідник / М.Я.Дем'яненко, Ю.Я.Лузан, П.Т.Саблук, В.М.Скупий та ін.; За ред. М.Я.Дем'яненка. – К.: ІАЕ УААН, 2003. – 555 с.
36. Цигилик І.І., Кропельницька С.О., Мозіль О.І., Ткачук І.Г. Економіка й організація інноваційної діяльності: Навчальний посібник. – Київ: “Центр навчальної літератури”, 2004.- 128 с., с.17.
37. Чабан В.Г. Трансфер інноваційних технологій в аграрному секторі / Агроінком. – 2006. - №2. – с.46-50.
38. Ю.Г.Орехівський. Інтелектуальний капітал у стратегічному вимірі аграрного менеджменту / Агро інком. - №1-3, 2010. с. 61-64.
39. Янковська О.І. Особливості інноваційного процесу в сільському господарстві//Матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції „Конкурентоспроможність в умовах глобалізації: реалії, проблеми та перспективи”, 4-5 червня 2009 року/За ред. Саух І.В. – Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2009. -325 с
40. Ручкін О.В., Рудь А.М., Урюпіна Л.М., Рудь В.П., Стовбін О.П., Рудницька О.Т., Маслова В.І. Особливості визначення річного економічного ефекту від використання нового сорту чи гібриду F₁. Агроінком, - №8-9, 2002, с.62-64.
41. Уханов В. Наше завдання - повернути довіру до насіння українського виробництва. <http://www.alfachem.com.ua/about/publications/>

42. Узун Д. Д. Исследование границ области применения показателя наукоёмкости [Текст] / Д. Д. Узун // Економіка та управління підприємствами машинобудівної галузі: проблеми теорії та практики. – 2010. – №4 (12). – С. 39-47.
43. Знаменский В. В. Теоретические основы развития наукоёмких отраслей [Електронний ресурс] / В. В. Знаменский. – Режим доступу: http://mami.ru/science/mami145/scientific/article/s11/s11_20.pdf
44. Пугачова М.В. Тенденції української економіки очима керівників підприємств (аналітичний огляд). Інноваційна діяльність підприємств / М.В. Пугачова // Статистика України. — 2008. — № 2. — С.68-76.
45. Дацій О.І. Розвиток інноваційної діяльності в агропромисловому виробництві України / О.І.Дацій. — К.:ННЦАЕ, 2004. — 428с.
46. Макаренко П.М. Концептуальні засади системного інноваційного оновлення сільськогосподарського виробництва / П.М.Макаренко, Н.К.Васильєва / Агросвіт. —2008. — №1. — С.17-20.
47. Сіренко Н.М. Чинники гальмування інноваційного розвитку аграрної галузі України / Н.М.Сіренко / Вісник аграрної науки Причорномор'я. — 2006.— №4. — С.81-84.
48. Лапко О. Інноваційна діяльність в системі державного регулювання: [монографія] / О.Лапко. — К.:ІЕПНАНУ, 1999. — 254с.
49. Гриценко А.П. Особливості формування системи управління агропромисловим виробництвом в регіоні на інноваційній основі / А.П.Гриценко // Економіка АПК. — 2007.— № 9. — С.3-7.
50. Макроекономічні показники розвитку аграрного сектора економіки за І-й квартал 2008 року. <http://www.minagro.gov.ua/page/?6609>.
51. Сільське господарство України. Статистичний збірник 2001. – Київ. – Державна служба статистики України. - 2012.- 386 с.